

RAJZOK A MAGYAR ZSÍDÓ ÉLETRŐL.

ÍRTA

MEZEY FERENC

A NÉPSZERŰ ZSIDÓ KÖNYVTÁR KIADÁSA

ONNAN HAZULRÓL

tt a sirályülésen, hol hajdanában sátrak alja megül kipányvázott szilaj paripák nyerítettek a Hortobágy végtelennek tetsző pusztaságába, ma hófehérre meszelt zsidó házak húzódnak végig szép sorjában. Harcra termett kún levették helyett békés szántóvető ivadékok igazítják mindennapi sorsukat. Öldöklő rézbuzogányok, halált hozó kardok félelmetes villogása helyett kaszafényben törik meg a ragyogó napsugár. Kincset, fegyver! rejtő társzeke-
rek helyén rakott szekérről anyasarjú illata ingerli a kötőféken rágó ostorhegyest. Elkényeztetett harmadfű üsző neki-neki üti az orrát a csúcsos szénaboglyának, melynek árnyas tövéből sövénynek röpül az elzavart jérce. Az udvar lábján a kölöncsös Bodri ugatja meg a szatyingot, tüt, cernát, rongyon kínáló füttyülős Mózsi gyereket. Bús dallamán szomorú idők emléke jajgat keresztül. A bigéző parasztgyerekek is megindulnak rajta. Csak a kuvaszok ugatnak utcahosszal és olyan makacsul, hogy az apróság pillanatnyi megilletődése uszító kacajjá változik, mely gúnyos elemként vegyül a szegény zsidó fiút fenyegetve kísé-
hangversenybe . . .

Menjünk odébb innen. A kép, a benyomás alig változik

Vérrel itatott földön buján tenyészik a szerény mályva. Gágogó gúnár csipeget levelein, míg az Alföld pálmája, a keserű lapú alul fehérlő tojás engeszteli meg az eltört szilkén zsörtölődő nénémasszonyt. Minden olyan csendes volna, csak a szilvás végén hallik olykor-olykor egy hatalmas csattogás. A mely patakban halovány vitéz sebét mosta, patyolat ingvállat sulykolja most Pipás Szabó János Zsuzsikája, három utca legszebb virágszála. Néha versenyt kacag a sulyok csattantásával, néha meg bogár szeme a rétdoldai tája felé villog. Hogy mire gondol, majd kitudódik, ha feljön az esthajnali csillag, mikor Csöreg Pista errefelé tereli a jószágot. Most ott őrzi a tilalmasi föld melletti jász árok szélén békóban legelő lovát. Tündérregék népesítik be vágyó szívét és karikázó csikók incselkedése köti le akarátát. Hej, ha most felkaphatna arra a fakó szőrire és kantárszár helyett sörényébe markolhatna, majd tudná ő, hol van a világnak közepes közepe ! Csak csendesüljünk Pista, elébb hadd egyék a jószág, aztán odahajtod Hegyeshalomra a nagy kőkúthoz. És ha megittátál s elláttad a dolgot, majd odatartunk ahhoz a kis patakhoz, hol csobán nélkül csillapíthatod égő szomjúságodat . . .

Alig tudok megválni ezektől a képektől. Úgy szeretek, ha csak képzeletben is csatangolni az Alföld szélesen terpeszkedő falvain, a széleiken elterülő szállóskertjeikben és a messzebb eső tanyáikon. És ha e bolyongások közben egy magányosan álló s portól szürke, gerhes ágú akácfa pusztulásnak induló alakja kissé bánatossá teszen, a közeleső vályogvető előtt rókatáncot járó rajkók menten elúzik a bús gondolatokat. Jól esik látni széltiben hármastogató, vastengelyű kocsiakat, amint hosszú gyeplőre eresztett lovaikkal dülő utakon vágatnak a fűzesbe, ökörszekereiket, amint lépésben haladva garmadába

hordják az életet. A kocsis, ki szíjostorával nagyokat csapkod a rudas felé, az öreg béres, ki csak néha cserdít egyet a „Bimbónak”, mind a költészet ragyogó színeiben jelennek meg előttünk ebben az expresszes, elektromos világban. Mi itt alig ismerünk távolságokat, míg odalent, mikor a legény vasárnapra virradóra hazafelé tart a tanyáról, mikor hosszú idő után a toronyórát megint ütni hallja és szekérször-gésre kitérül a deszkakapu, bizony megmozdul ott valami a kis ködmön alatt.

Valahányszor a kún halmok göröngyös táján bandukolok, és ott elődök csontjaira, rozsdatte fegyverdarabokra bukkanok, és ahányszor csak látom, hogy innen egy hajtásnyira vetőzsákból magot szór a gazda, úgy találok, hogy ezekről a repce-táblákról, pipacsvirággal szegélyezett búza-földekről nemcsak a gazda hombárja várhat áldást, hanem bőven arathat onnan az is, aki az élet folyá-sát, ezer meg ezer változatait, a kultúra mértéke sze-rint becüli fel. Csak értse meg a csonthalmok olda-lán szabályosan húzódo barázdák néma beszédét.

De ne kerüljessük annak a háznak a tájékát, Ahová törekszünk. Nemesi címere ott lóg az utca felé eső részen, a házhely szelelő-lyukából: három cső tengeri, melyet harmadnapja törtek a kuruc-düllőben. Portás helyett egy nagy bundás farkát csóválva vinnyog előtted. Széles ambituson öreg lóca. Felette felpeckelt juhbőr, melynek veres bélére vágó tekintetet vet a komondor. A padrajáró előtt tengeri csutka hever csomóban, míg a pitvar közepén egy iromba macska fekszik keresztben.

Tésztás kézzel, mert éppen kalácsot dagaszt megjelenik az ajtóban a gazdasszony: Tessék belül kerülni, ez a legédesebb szava, miközben zavaradot-tan tolja kifelé a tengeri szagára röfögő süldőt. Sürögve-forogva kínálja a karosszéket, melyre Hinkó

asztalos, fantáziájának örök becsülete, csodálatos tulipántokat cselekedett. E jeles művészetet, melyet, mint a pernyés zug nyoszolyáinak és pohárszékeinek szállítója, a legnagyobb tökélyre emelt, csak akkor méltathattuk igazán, mikor ökigyelme könyökre takart kötőjével eltörölte róla a rostaport. Mivel, tet szik tudni, Julkó hajnal óta búzaaljat rostál, hogy apró-cseprőt cseréljenek rajta a hetivásáron. Meg is tetszik rajta. Boglyas feje olyan, mintha polyvát hordott volna a nyomtatóban. És miközben pufók arcát nézem, melyre ákom-bákomot rajzolt az üszök, derékon kapja a köblös zsákot és úgy lóditja széles vállára, hogy bennem rekedt a bizserelő nevetés.

Itt volnék hát megint a mi jó szomszédasszonyunknál, aki annyiszor etetett pattogatott tengerivel, aszalt gyümölccsel, juh-fejéskor édes zsendicével. Mert hát a karimás kására, gyenge oldalasra, meg annyi egyébre, amit a disznótor nyújt, szigorú volt a tilalom.

Miközben széjjelnéztem minden zugban, megbámulva a darutollal ékített tükröt, az árvalány-haj közzé bujtatott vén karabélyt, a boglyas kemencét, a köröskörül aggatott tányérokat, nyilasi karcost, frissen sült lángost rakott elém a szomszédasszony, mondván, hogy tiszta szívvel szolgálja. Aztán megkérdezve, hogy mi újság van Pesten, megkorholt, hogy a sok szép fehérchseléd közölt miért nem választok egyet, — hisz' úgy eljár az idő. Aztán azt tudakolta nehéz sóhajtással, hogy igaz-e az, hogy a zsidó meg a református ezentúl, ha szereti egymást, házasságra léphet. így azután csakhamar eljutott az ő nagy bánatához. Elmondta apróra, hogy volt, mint esett a nagy sor, mely összezúzta az ő anyai szívét. Ez a bú szántotta keresztül halovány orcáját, ezen őszült meg időnek előtte koromfekete haja. Szemevilága is ettől fogva gyöngült. Álmatlan éjszakák

síralmai alatt egy élő rommá roskadt az egykor híres kardos Sallainé.

Werner Józsi a homokról szakadt a nagy Alföldre. Sehogysem boldogult a mesterségével. Ezelőtt a napraforgómagból olajat tört, de a folyton szaporodó világ tóeszközeit kiütötték kezéből az olajos korsót, melyben mécsesre valót árult a falvakon. Nyakába vette hát a világot, így jutott el egy szép napon a barna kunok közé. Egy taliga elé fogott elnyűtt almásszürke hozta őket idáig. Egy-két párna és néhány ünneplőruha-darab alatt lepedőbe gönygyölt kas rejtette sok szép holmijait. Gyufa, fésű, tükör, galand és néhány fejre való keszkenő összevissza volt hányva. Megérkezvén, kifogtak a piacon, hol bámész gyerekeknek csontért-rongyért kínálták drágaságaikat. Nemsokára az öregek is kíváncsian vizsgálak a jövevényeket. Jórészük, kivált a tanyások, még nem láttak eleven zsidót. Werner Józsi meg az ő párja nem váltak rá arra a torzonborz alakokra, melyet a históriás elójük rajzolt. Gúnyos köszöntésükre tréfásan vágtak vissza azzal a csalányos humorral, mely ott terem a kaláka gőzös légkörében. Aki vesz, annak lesz. Ezt az egyszerű igazságot hangoztatva, egész kis vásárt csaptak a nagy csapszék előtt, melynek kármentőjéből cifra Maris dugta ki pomádés fejét.

Werner Józsiék hamar beletörődtek az új helyzetbe, Szent György napjára már házat árendáltak. A kis ól csakhamar megtelt ócska vassal, szűrdarabbal és sok lim-lommal, melyeken eddig a cigánysoron kóbor kutyák tördelték a fogukat. A zsidóék boldogan éldegéltek napról-napra. Nemsokára bölcső rengett a földes szobában. Gyönyörű kis jószág gögicsélt benne. Sokan betértek a nézésére. Az anya egy féle-

lemben volt mindig, hogy megverik szemmel. Ez az aggodalma sohasem szűnt meg. Mikor a járókelők nevetve nézték, hogy mint rázgálja össze fehér pam-puskáját az eperfa alatt, vagy ha zöld szilván kilelte a hideg, folyton szemet oltott neki. Mert nagyon rá találtak nézni. De azért nem volt baj a háznál. Egy kis boltot nyitottak, és míg Werner a tanyákon hul-lott birkák bőrét vagy a tollat szedte, addig felesége só, ecetet mért otthon. A kis Emma pedig nőt szépen, míg egy szép napon a tengericsutkán húzott hegedűjén elszakadt a húr. Feladták az iskolába. A presbitérium egy csendes kis szóváltás után megengedte, hogy Hajdú Károly uram elé járhasson. Itt is megszerették gödrös kis arca, meg a sok árpacukor miatt, melyet szívesen cserélt fel csicsókára. Aztán könnyen is fogta az esze. Olyan betűket rajzolt, mint a kaláris. És éppen olyan volt a hangja, mikor a ver-set mondta, mint a mézárások rigójáé, mely déli időben ott füttyül a zsalugáter között. Még nagytisz-teletű Csete Mihály uram is megereszté nagy egzsámenkor az állat. Megdicsérte szép szóval, mintha csak a zsolttárból olvasta volna. De megtoldotta azzal, hogy csak sajnálni lehet, hogy ez a szegény gyermek Mojszes vallású. Gúnyos nevetés töltötte be a termet és az eképpen megvigasztalódott anyák között szorogó Wernerné egész odáig pirult, hol a setét ven déghaj takarta szőke fűrtjeit. Ettől fogva Emma többet nem járt iskolába. A ház körül foglalatosko-dott. A vad Pirók senkinek se adta úgy le a tejet, mint neki. Aztán betanult a rőfbe, fontba is. A kar-ton virágát senki sem tudta úgy kidícsérni, mint a zsidóék Emmája. Még szemfedeleket is szívesebben vásároltak nála, mint másnál. A harmadik faluból is eljártak ide az ő kedvéért. És ha az öreg Főző Sándor gazda csutorát vett nála pipaszárhoz, úgy érezte, mintha kapadohányába szegfűszeget tördeltek volna

az angyalok. Eközben Emma nagy leány lett. Fűzős cipőjét, csipkés harisnyáját el kellett takarni hosszú ruhával. Szép leány volt, nagyon szép. Egy tekintetre nem hagyta senki. Bodzás Bálint, a kungáti népköltő, nótát faragott róla, tejben úszó rózsáiról, nyakáról, mely olyan volt mint a hó, melyen téli napsugár cicázik, szemeiről, mely úgy ragyogott, mint a fias-tyúk az égen. Szőke haja, két ágba fonva, majdnem a bokáját verte és úgy fénylett, mintha szálait szín aranyból húzták volna.

Csoda-e, ha szép zsidó leány szemet szúrt. A segédjegyző, adókimutatásokat másolva, Emmára gondolt, az aranykulcsos gyermekei mellett lévő nevelő, Tacitustól elcsent órák alatt, versekben fejezte ki érzelmeit, melyeknek fenekén ott leselkedett a zsidó leány erénye elleni bűnös gondolat. A szomszédos város regálebérlő fia választékos ruhákban és még választékosabb idegen szavak ködhomályában jelent meg hetenkint Emmáék házában. De sem göndörített haja, sem fodorított beszéde reá hatással nem volt. Nem érti a gyöngyvirág, hogy miről suttoznak a narancsfák.

Emmának társasága néhány iskolatársnőjéből állott. Egy-két mesterleány és egy-két módosabb gazda leánya. Történt pedig, hogy egyik társnőjének lakodalma-
mára vitték. Vígan folyt a multság, mikor egyszerre egy duhaj legény kurjantása hallik: „Egy zsidó nótát Karcsi, hadd húzom el a boltos leányát!” Emma elhalványodott e sértő szóra. A segédjegyző idétlen nevetésbe tört ki, a nevető úr pedig gúnyos tekintetet vetett a szegény leányra. E percben előállott Sallai Imre, a falu legmódosabb és legszebb legénye. Erejéről és jószívűségéről egyaránt híres volt mesze tájon. Pártjára állott a zsidó leánynak és ez elég volt a garázdának, elég a cigányoknak. De még az „urak” ábrázatjáról is letűnt a mosoly. Mint mikor fergegteg elől karámba menekül a birkanyáj, úgy húzódott félre a

sokféle ellenség. Irigység, előítélet meglapult a bátor liú fellépése előtt. Csak a Sári, Mari, Kalári csoportokban zörrentek összebb a keményített rokolyák.

Wernerék takarodót fűttak, otthagyták a lakzit. Szegény Emma nyugtalanul hánykolódott párnáin és mikor hajnalban a csordás tüske megszólalt, ébren találta. Felkelt, hogy kieressze a tehenet, de ma először érezte ennek terhét. Mikor elvégezte a dolgát és szokása szerint kiállott az utcaajtó elébe, éppen akkor haladt ott el Sallai Imre. Visszanézett és emberségtudással emelte meg pörge kalapját. Aztán megint visszanézett. A favilla megrezdült a vállán és a lába mintha megcsuklott volna. Egyszerre csak a kántorsarkon eltűnt alakja és Emma lassú tempóban nézett a reggeli dolga után. Enni adott az aprójószágnak, felséperete a háza elejét, karikát locsolt az udvaron. Aztán takarítani ment Kinyitotta az ablakot; friss szellő járta át a szűk lakot és felcsókolta álmából az aggódva körültekintő jó anyát. Aztán virágait öntözte meg és a bolt ajtaját ment nyitni. De már megelőzte, atyja, a ki keletnek fordulva, rengő testtel ott végezte ájtatos reggeli imáját. Emma nem lelte a helyét. Próbált énekelni, de megijedt hangjának idegességén, aztán varrni kezdett, de véres lett a gyolcs a kezében. Mikor aztán édes anyja visszatért az esteli dologra és Imrét dicséreteivel elhalmozta, Emma is visszanyerte nyugalmát. Aranyos kedélye rendes medrébe tért és akkor sem változott, mikor a résztvevő keblek egész sorozata öntötte ki előtte az esteli baj felett megható fájdalmát.

Estefelé a csürhe rőfögésének zenéjére megtelik az út közepe. Kiki várja a maga malacát. Volt most suttogás, mikor a zsidóék Emmája is kiállóit. Szeretójét várja, Imrét, hogy megetesse libamájjal és az ő édes zúzájával. Emma érezte, hogy őt szapulják, de nem futott előlük. Pedig ingott a lába, égett az arca. Ott maradt a kapuban, míg pajkos fiúk felkészített

csapata gúnyos röhögéssel Imrét tudakolta tőle. Ekkor futott kiskertjébe, jázminbokor mögött sírva el szégyenét.

Harmadnapra pedig gúnydal vette borzas szárnyára a zsidó leánynak esetet, Sallai Imrének nemes cselekedetét. Emma hallgatta e dalt és nem borzongott tőle. Szemlátomást szítta lelkébe a mérget. És e gúnyos dal, mely miatt zokogásba tört ki Werner Józsi meg a hitvestársa, úgy hatott Emma szívére, mint májusi eső a réti földre. Nőttön-nőtt benne a szerelem virága és mikor másnapra kelvén, Imre az asztagrakásból hazatért, Emma szerelmes pillantása égette napbarnított arcát. Megijedt ennek láttán, szíve nagyot dobbant és zavarában elszalajtott a tinóborjút, melynek peckes kötelét kezében tartotta. Hiszen azóta, hogy Emmával eljárta az első rezgőt, se éjjele, se nappala nem volt. De gondolni sem mert volna arra, hogy az az úri féle kisasszony ötlet szívébe zárja. Pedig most Emmának hívó tekintetét tisztán látta, szeme ragyogása mintha perzselte volna homlokát. A görög papék galambdúcából megszólalt az a nyelv, mely tekintetük fényében *hangtalanul* tündöklött. És futottak egymás elöl.

Az est homályában találkoztak, élvezték titkuk édességét. Az éjszakák csendjében ott suttoztak a kerítés mellett szemérmesen.

Míg aztán az a bizonyos tyúk ezt is kikaparta. Csak úgy zúgott belé a falu. Emma szülei boldogtalanok voltak. Átkozódásuk csúnya hangján keresztültört gyengéd szeretetük. Elzarándokoltak az ország északi határára, csodarabbitól csodarabbihoz. Fenyegették a boldogtalan szerelmes párt. A helybéli hatóság Csorvás Tóth János esküdt uram bölcsességére bízta a dolog eligazítását. De amit az a jóságos Isten a szívekbe oltott, — monda Imre bibliás anyja, — azt onnan sem erőszak, sem boszorkányság ki nem tép-

heti. De ne is tépdesse azt senki. Már miért is lennének szentebbek az Istennél, aki azt a véghetetlen szerelmet szívükbe plántálta, magyarázta Werneréknek. De ők az ilyen beszédre még jobban érezték a fulánkot, mely mardosta őket. Hogy is ne mardosta volna: A szomszéd metszője már kerülte a házukat. A regélőbélőék csúnyákat üzentek hozzájuk, mikor minapában erre járt a pászkasütőgető. Halálos szégyen esett rajtuk és a szegény kis Emma, aki soha bánatot még nem okozott nekik, étlen, szomjan vergődik a hársfágyon. Szavát sem hallani, olyan már mint egy árnyék.

Mialatt siralomház lett Wernerék csendes lakából, az öreg Sallainé készült az új asszony befogadására. De Imre nem vigasztalódott ezen, jól tudta, hogy nem adják neki választottját, és hogy hiába anyjának a jósága. Nagy kátyú a valláskülönbség, azt mondta a debreceni legátus is, aki az ünnepen idekűnn járt. Akinek a szekere ott megfeneklett, el van az veszve. Onnan ki nem húzza senki, ha csak Emma oda nem járul a nagytiszteletű úr elébe, hogy megtagadja őseinek hitét, hogy elszakadjon szüleinek nevéből. Mert Werner Józsi inkább szörnyet halna, mint sem gyermekét a keresztvíz alá tartsa.

Sallainé csak hallgatta az ilyentén beszédet, aztán felveszi legszebb ruháját, selyemkendőt köt a fejére és elmegy megkérni a kis Emmát Imrének, egyetlen fiának. Hatvan láncaja földje van az apjáról, a magáét is reá hagyja. Lábas jószág meg egyéb is akad, lesz tejbe aprítani valójuk. Hadd teljék kedve a fiatal cselédeknek ! Werner Józsi tomboló haraggal tört ki az öreg Sallainé ellen. Nem kell neki a más vagyona. A gyermekéről majd csak gondoskodik ő is valami-kép. Ne túrják fel az ő házi nyugalma, hisz tudhatnák, ha egy csepp eszük volna, hogy hamarabb éri az ég a földet, mintsem ő gyermekét másnak adja, mint

zsidónak. Aztán szidja a világot, a törvényt, Imrét, aki rávetette a szemét az ő egyetlen kincsére. Majd felesége tör ki jajveszékelve: oda van, egészen oda van.

Sallainé szomorúan ballag hazafelé. Imre ott várja az ámbituson. Lesújtó reá a hozott hír. Pedig tudta, hogy így lesz. Aztán félrehúzódik a kert aljába és a vadrózsafák tövisében mardostatja magát az ő nagy fájdmától. Majd szeredást aggat a nyakába, köszön az anyjának, mondván, hogy ő megyén ugarolni. Majd szombat este, ha elvégezte a dolgát, hazatér. Csak készítse édes anyám a fehér ruhát. Azt a nagyszélűt, melyben virágvasárnapon volt a templomban. A nagyobbik darutollat is meg kellene göndöríteni. Azzal megölelte édesanyját, megcsókolta, mint mikor először vitték sor alá. A szeme is úgy villogott, a karja is éppen úgy reszketett, mint akkor. Sallainé sírásra fakadt. Azon módon, mint mikor pajtásaival azt a bús nótát dalolták a falun véges-végig. Most is néztek utána a falu szép leányai, de nem úgy, mint akkor

Másnap reggel nagy csődület volt a kőkút körül. Az egész falu ott tolongott. Most húzták ki Sallai Imre és Werner Emma holttesteit a kútból. Mikor a csordás első itatásra oda hajtott és a vedret leeresztette, a víz tükrén egy úszkáló selyemkendőt látott meg. Így jöttek reá, hogy a szerelmes pár elemésztette magát. Sallainé ott törte, marta kezeit. Wernerék hajukat tépve, hangosan jajgattak. Velők keseregtek sokan, mikor a szőke kis Emma élettelen testét rátették a szerkerre. Mikor pedig Imrét melléterítették, a játszótársak hangos sírással indultak a kocsi után. Bodzás Bálint előre sietett és mikor a szomorú menet a piacra ért, megkondította a harangot. Aztán letették Emmát a szülői ház előtt, ahonnan naplementekor a szomszédos falu zsidó halottasházába vitték. Aztán Imrét vitték haza, kire ráadták azt a nagyszélű ruhát, melyben virágvasárnap volt a templomban, őt meg itt a falu-

ban temették el. Még haló porukban sem lehettek egymásé.

Mikor Sallainé elpanaszolta az ő örökös gyászát, búcsút vettem tőle. Aztán kimentem a déli temetőbe. Ott emelkedik szegény Imre sírdombja. A redves fejfa alig látszik a sok fonnyadt virág közül. Öreg akácok sátorként takarják a kis halmot. Egy kis veresbegy éppen ott repdes a sír felett. Tán üzenetet hozott a másik határból, a kis zsidó temető árkanak szélén jeltelenül lévő sír lakójától. Wernerék elvándoroltak messze földre, hol nem ismerik az ő nagy bajukat. Néha napján boldogtalan szerelmesek hullajtanak itt egy könnyet. A száraz göröngyön csak így fakadhatott az a rózsató, melynek tövén rejtelmesen ciripel egy kis tücsök.

Odakünn pedig a nagyvilágban háború folyik afelett, hogy közeledjenek-e egymáshoz azok, akik egy atyának gyermekei. Az élet feljajdul a gátak ellen. A poézis gyászfátyolba burkolózik. A jog izmait feszegeti. A gyűlölet felhördül minden ellen, ami embereknek egymáshoz való simulását jelenti. Az ősi hit itt a szentség korlátait, önnön létének sáncait védi nemesen, csendesen. Melléje szegődik összeráncolt homlokával a tapasztalat. És a nagy problémák alatt a lélek fájdalomba szakad, a gondolat mélységekbe szédül ... Én csak be akartam mutatni a néplélek tükörképében földijeim igaz históriáját. Célzat nélkül. Hadd boruljon oda, mint kicsiny ág az ő hantjaikra. Ki tudja, hátha e talajban szeretetben fogamzik és valamikor valamely virágot is hajt. . .

Jesája hanábi, Ézsajás próféta az igazság és béke uralmát hirdetvén, fénylő látomásában a messiási idő eljövételével imígy biztat:

„És lészen az igazság derekának öve és a hűség ágyékának öve. És lakozik a farkas a báránnyal és a párduc a gödölyével heverész, borjú, oroszlánkölyök és hízóbarom együtt és kis fiú tereli őket. Tehén és medve legelésznek, együtt heverésznek kölykeik. az oroszlán pedig, mint az ökör, szalmát eszik. Es játszadozik a csecsemő a vipera lyukánál és a baziliszkus szemére az elválasztott gyermek nyújtja ki kezét. Nem ártanak és nem rontanak egész szent hegyemen, mert megtelik az ország az Örökkévaló megismerésével . . .”

EGY KIS TÖRMELEK

homokhegyeket néha viruló veté-
sestől hordja szerte a szél. A haj-
dan rátartós hímes virágú dom-
boknak sokszor hírmondója sem
marad. Hiszen az égnek meredő
sziklákat is megviseli az idő.
Büszke csúcsok is leválnak on-
nan, ahová pihenőre jár a kőszáli
sas. Oda gördülnek a völgybe, hol
kivénült tagjaik körül leveli béka járja az ugrósdit.
Kis korig még ágaskodnak. Sebes helyeiket itt-ott pré-
mes mohával takargatják. Repedt hátukon még szál-
lást talál a gyík. Néha lomha testükre fáradt vándor
is rájuk teregeti ruháját. De a ragyogó napba már
nem tekintenek. Amely szikla egykoron viharokkal
nézett farkasszemet, most nyári forgószelel játékszerévé
mállott. És a havasi gyopár, mely ott díszlett csillagok-
kal kacérkodó homlokán vagy bársonyosan simult
vad fergetegnek szegzett melléhez, vele pusztul vagy
vele együtt keveredik össze a föld porával. Az enyé-
szet talaján majd új lét gyökere fakad, új virulásra
támad. Mintha a gondolatnak szakadécai között és
a hitnek bérces világában szintén így lenne. Ki tudja?

Még most is előttem áll a zsúptetejű házikó ott abban a homoktengerben eltemetett kis nyíri faluban. Kedves udvarát szőnyegként takarta a haragos csalánköriül nyájaskodó mályva. Kortól szürkült vesszősövény kerítette be a szerény portát, melynek, lábján néhány csó tengeri, hagymató és paszulybokor képviselte az agrárizmust. Míg a ház elején heverő ecetes-hordó, lécszegtől vérző üres láda merkantil módon vigorgott a közöttük ásitózó talyigára.

Az utca felé szélesre tátotta száját a derékén átvágott boltajtó. Ezen a tájon volt a helység fő forgalma. Itt bigéztek az utcagyerek, néha rá-rá-hámulva a gúlába rakott cifra ostornyeekre. Itt szalonnáztak az asszonyrészi pusztára tartó napszámosok, egyet-egyet kacsintva a lomha kapákra, az esetlen gereblyékre. A szellő pedig egyéb dolog híjján, vidáman játszott a cégérül lebegő színes üveggel, mely itt-ott nagyot koppant az alája szegzett honi keszkenőn. Átellenben volt a csapszék, melynek udvarát dézsás oláhok lepték el, akiknek fehér rocskáinál jobban bámulták a havasok üdvözlétét szertehordó fenyőágakat, szalmakalapok eme legszebb díszét. A két ház közötti dombos téren ödögött rendesen Czigány Bali, a nagy eszkábáló, a szecs kavágó Jaszli és Ábrók, a kötőfékkel játszó székgazda.

Az a nevezetes ház, mely uralta a tért egyfelől az orosz templomig, másfelől pedig a salétrom-forrástól egészen a Czinege kovácműhelyéig, a Vízmérőé volt. Ő ugyan váltig szabadkozott ez ellen az elnevezés ellen, de az igazságosztó nép rákente. Rajta ragadt és fiúról-fiúra átöröklődik. Még a regálé megváltása után is bizonyára sokáig nyögnek alatta valamennyien, akik az ő ágyékából származtak. Nyilván beteljesült rajta az íge, hogy a bűnért lakolni fog egész negyediziglen.

Ebbe a házba indultunk nagy komolyan egy este. Én és mindazok, akik hátulgombolósok egyenruháját

hordtuk a zsidó iskolában. Szép számmal voltunk, mert a gyerekáldásból ugyan csak kijutott atyánkfainak. Haton alul egy sem adta. Komolyan lépkedtünk, mert fontos járatban voltunk. A bolton belül kerülve, vágyó tekintetünk odatévedt a szentjános kenyereszsákra és a veres cukorfütyülőkre. Orrunkat tele szíva a kiszivárgó ecet és gabonapálinka szagával, egyenkint bukdácsoltunk át a küszöbön a frissen licselt szobába, mely csodás titokzatossággal fogadott bennünket. Az ágy felett habos kartonmennyezet volt húzva. A mennyezetet, és a falakon színes táblák lógtak. Egynémelyiken repülő angyalok és cherubok díszlettek. A táblák telisteli voltak héber imákkal. Egy részüket ismertük, míg a többit még a nagyobbak sem értették. Csak suttozták, hogy a szemmel való megveretés elleni formulákat tartalmazták. Valami kábaliszikus sorja lehetett a dolognak. Dávid pajzsán is girbe-gurba rendben álltak a betük, ki csáléra, ki hajszra. Hátborzongással olvastuk belőlük, hogy „ne hagyd élni a boszorkányt” és félve pislogtunk arra az öregasszonyra, aki egy kis fűrésztőteknő körül szorgoskodott, mert hogy a táblácskákon kövér betűkkel domborodott ki a kiáltó ima: „Oh, irgalmas Isten, távolítsd el a sátánt.”

A mennyezetet félrevonták előttünk és ott feküdt a Vízmérőné, a szépséges Séndli néni. Olyan fehér volt az arca, a főkötoje, meg mindene. Mellette pedig ott vinyogott perkálpolyában egy vörösképű baba. Na gyón megörültünk neki, míg a belépő öreg Rosszízű bácsi meg nem magyarázta, hogy ez a kis legény pógány. Szánandó kis jószág, se Istene, se vallása. Míg ebből az állapotból ki nem vontatják, addig nekük kell érette könyörögnünk. Egy álló hétig kellett ide járnunk, hogy elúzzuk az ágy körül kóválygó gonosz szellemeket, akik kiváltképen naplementekor ott ólálkodnak, hogy hatalmukba kerítsék a szegény kis fiút.

Szíveink megdobbantak e láthatatlan gonoszoktól és reszkető inakkal állottuk körül az ágyat. Az áhítat szárnyat vittek bennünket fel a magasba, annak elejbe, kinek szavára a semmiségbe tűnnek a szellemeink, mint fény elöl az árnyék.

Mint üvegharangok hangja, úgy szólott a gyermekcsapat imája: „Az az angyal, aki megváltott engemet minden bajból, áldja meg az ifjakat, hogy bennünk neveztessek nevem, őseimnek, Ábrahámnak és Izsáknak neve, hogy rajokban szaporodjanak el az ország földjén.”

Aztán kiegyenesedve és a reánk mosolygó fehér mamára tekintve, így folytattuk: „Íme, ez a nyoszolya Salamoné, hatvan hős, Izraelnek hősei, állja körül, valamennyi fegyverforgató, harcedzett, mindegyik kardot visel az éjjeltől való félelemben.” Azután előlépett a vezértünk és csengő hangon recitálta az áldást: „Az Örökkévaló áldjon meg és őrizzen, világítson az Örökkévaló neked mennyei orcájával és legyen hozzád kegyelmes, fordítsa feléd az irgalmát és szerezzen neked békét.” Karban feleltünk erre, hatalmas bízó hangon: „Mert nem szunnyadoz, mert nem aluszik Izrael öre. A te segedelmed, reménylem, óh Örökkévaló. Azután én fejeztem be az imát imígyen: „Az Örökkévaló Izrael Istenének nevében! Jobbomon van Mihály, baloldalomon Gábiel, előttem Uriel, mögöttem Rafaél és fejem felett Isten dicsősége . . .” Szint«látni véltük, hogy a pártos szellemeink mint takarodtak el előlünk és a gyermeklélek megtelt a nyugalom boi dogító érzetével

Így tartott ez egy egész héten át. Az utolsó estén a különben csendes lakásban nagy sürgés-forgás támadt. A borzas Régi edényt súrolt, az öreg Báióga vígan bagózva hasogatta a tűzrevalót. A következő nap eseménye előre vetette árnyékát. Az atyafiak kezdtek gyülekezni, hogy még egy erős tromfot vág-

janak a sátánnak. A hatvékás egy kulacs tavali húsvétivel fegyverkezve lépett be. Holtigbeteg füstölhússal kedveskedett. A pitvarban pedig vígan lobogott a száraz rőzse. A tetejébe hányt tengericsutka egész tűzijátékokkal köszöntötte a szaporaság szimbolikus eledelét, a hagyományos szemes paszullyal rotyogó rimaszombati fazekat. A jó öreg Szorli kávéfőzőt darált, mert a mindent orvosló „fekete” volt a koronája a mai estének, az u. n. virrasztóéjszakának. Ez az ital odújából kicsalta a leghíresebb talmudistákat is, akik otthagyták nagy könyveiket és hosszú pipa-készséggel léptek be az ünneplő hajlékba, önelégült, derűs mosollyal forgatták agyukban azt az agadikus csemeget, melyet ők hoztak magukkal, hisz csak ez adja meg az összefojetelnek Istennek tetsző jellegét.

Hajnalig voltak együtt. Másnap aztán kiváltották a kis fiút a pogányságtól és felvették Izrael szent szövetségébe. Minket fejedelmileg megajándékoztak. Külön terítették számunkra. Mindegyikünk egy-egy fonatos kalácsot kapott. Mintha barna fattyai lettek volna annak a hasas kalácsnak, mely felett Saláta, a koma, himbálódzva mondotta odabent az áldást. Azon módon szeltük fel mi is a magunk kis kalácsát, mely talán nem is volt olyan jó, talán keletlen, meg sajttal is lehetett. De nekünk édes jutalom volt, azért hogy megóvtuk azt a kis fiút ott a tulipános rengőben, akinek neve ettől fogva Izraelben Jákob lészen.

Az ilyen multságok alkalmával az összetartozásnak, a közösségnek tudata homályos sejtelemként simogatott bennünket. A hitélet költészete átjárta lelkünket, melynek húrjai a kedves emlékek fuvalmától most is megrezdülnek.

Az ugri domb alján a báró kertje lábján emelkedett a zsidó templom. Keletre nyíló oltárablakai oda szolgáltak az iskola házára, melyben akkoriban a pálinkaégetőből tanítóvá vedlett Korn Izsák meggy-fapipaszára uralkodott. Bojtorjántövek verték fel az imaház nyugati oldalát. Innen kerültek ki azok a töviskoszorúk, melyekkel át hó kilencedikének gyászénekei közben ismeretlen eredetű vad szokásból suhancok hajigálódtak a templomban. Oldalvást állott a fürdő szörnyű mély kútjával, melynek jéghideg vizében télen-nyáron hajnal táján a község legvallásosabb alakjai fürödtek meg, mielőtt Isten színe elé járultak. Emlékszem, hogy szörnyen imponált nekünk a templom padlása, melyen az öregektől ránk ragadt hit szerint a szent nyelven írott könyvek elrongyolódott lapjai felett szellemek nyargalásztak. Jól esik erre a kis templomra gondolnom, fehérre meszelt falaira, dülöngő imaállványaira. Arra a felső sarokra, melyben az öreg árendás nagyapám tisztes alakja állott. Magyar zsidó tipikus alakok között a legelői feltűnt néhány táncoló és tapsoló chászid, a templom szabad útjain futva rohanó imádkozók, a halovány talmudisták és az ajtó mögött keservesen nyögdecslő tudatlan gubaszegők, kékítőáruelők és egyéb gyűrűs atyafiak, köztük a leglármásabb gonosz csont: Smule, a torzonborz cigány zsidó. Itt élte át a község életének javát. E helyen folytak le örömeik, lelkes tanítások, szomorú könyörgések és vidám események közben. Mert ilyenek is voltak. Mikor teszem Náthán sakter a legújabb csárdás dallamain énekelt egy zsol-tárt, vagy mikor Lemel vagy más világlátott, vadonat új ruhába bujtatott legátus-bócher mondott hitszónoklatot, vagy vándorló kis dalnokok friss hangú kara csilingelt keresztül a templomon. Az sem tartozott a ritkaságok közé, hogy szombaton vagy ünnepen az ima befejeztével a kajlafülű templomszolga

hatalmas tenyerével ráütött a szent asztalra annak jeléül, hogy hirdetni valója van. Ilyenkor a község egy füllé változott. Szó benn szakadt, hang fennakadt és ez ige hallatszott: Csend, csend, csitt, csitt! Bórek gazda szívesen látja a világot (t. i. a községet) pálinkára és kalácsra! A visszhang ujjongó volt. A gyönyörűség érzete ömlött el a szakállas arcokon és aztán a vendéglátó vezetése alatt az egész község oda indult az áldomásra. Néha eltartott déli harangozásig, egész addig, míg a hamuban párolt paszulyos fazékokat, sült tojásokat hordó cselédek kacarozó raja meg nem indult.

A templomban még más derűs jelenetek is játszódtak le. Tóra-ünnepen a gyermekek egy reájuk terített óriási imaköpeny közös leple alatt egy nagyobb kamasz vezérlete alatt járultak a tóra elé. Eszter történetének olvasása sem kevésbé zajos jelenetek között játszódott le. Valahányszor Hámán neve elhangzott, hatalmas és apró fakeleplőkkel recsegő lármát ütöttek és a mikor Mordechaj nevét ejtette ki a metsző, kis trombiták diadalmas harsonában törtek ki. Majd egyes helyeken közös ének hirdette a történet hőséneke dicsőségét. Az sem volt az utolsó, mikor aztán purim estéjén, gyakran még napokkal is utána az estéli imánál az előimádkozók jogáért versenyre kelve, hússzor is imába fogtak.

De mindez nem volt mindig valami nagyon épületes. Zavarosan folyt itt össze gyakran a vallásos érzés a falubeli nagyságok önkényével, a helyi szokás a pajzán kedvvel, nem ritkán a legnagyobb rakoncátlanságokkal, A babona ködrétege is ráült a fénylő gondolatra. Torz alakot öltött a ragyogó érzés és cirok seprőre kapván az előítéletet, úgy vágatott a szentélybe. De egy édes szokásra ma is örömmel gondolok vissza és ez a vőlegénynek a tóra elé való felvonulása. Az egész község apraja-nagyja szombati dísz-

ben várta a boldog fiatal embert, akit az előimádkozó cikornyás ének közben idézett a szent oltár elé ilyes formán: „Jöjjön fel a fiatal, a vőlegény Gábor, a tudós, a mi tanítónk. Naftálinak fia, a levita törzsnek tagja!” És miközben a fiatal ember nagy zavarát leküzdve ez alkalomra kijelölt díszhelyéről felkászolódtott és megkerülve a templomos asztalt a szent helyié fellépkedett, a metsző egy szép zsoltárra gyűjtött, melyet az iskolai fiúk énekes része kísért. A férfiak felálltak helyeikről, a karzaton lévő nők fellebentve az őket eltakaró zöldfüggönyt, kihajoltak, marékkal szórva a vőlegény felé mandolát, mazsolát és illatos rózsákat: a termékenység és a szerelem szimbólumait. Így adta jelét a közösség az egyes boldogsága feletti örömeinek. Délután pedig ki-ki tőle telhető enni-inni valót küldött a vőlegény tiszteletére. Süteményt, gyümölcsöt, de legtöbbször citrommal bedugott üvegborokat. Aztán összegyűlt a falú apraja-nagyja a jegyesek házában. A fiatalok „gratulálni” az öregek pedig „áldást végezni”, vagy inkább áldomást csapni jöttek a sok jó felett, mely alatt az asztal roskadozott. És ha a vőlegény a talmudisták gárdájából került ki, a szent tanok berkeiben összeszedett virágokkal koszorúzta meg a napot. Megesett, hogy miközben szellemét illetén módon csillogtatta, hatalmas theologiai viták kerekedtek, melyeknek csak az estéli imára hívó szózat vetett véget. Az örömszülők megteltek büszkeséggel, a leányzó is jobban simult a legényhez, ha derekasan úszta meg a tudás vizét. A község meg boldog volt, hogy egy kis eszem-izsomhoz jutott.

Ugyan minek is tépik szét ezeket a kedves, színes fonalakat, melyek bennünket életkörünkhöz és egy keveset hitünkhöz is kötnek? Miért vájják ki belőlük azt a meleg poézist, mely az ősi vallás televény földjén fakadt és oly nemesen illeszkedett be a való élet folyásába?

A pászkasütés idillikus vonásait is letördelte a mindent felforgató átalakító masina. Nem mindenütt, de úgy hírlík az ország nagyobb részében már gépen készült laskák kerülnek a húsvéti asztalra. A kovásztalan kenyér gyári módon való előállításának nagy időn keresztül vallásos aggodalmak állták útját. És milyen csodálatos dolog, hogy most, mikor a fogyasztók számaránya mintha csökkenőben lenne, e téren is diadalmasan dübörög be a gép. Kár érte, mert *az* ifjúságnak vallásos tudatát, a vének barátságát a régi kedélyes mód erősítette.

Úgy volt az gyermekkoromban és így van ez sok helyen még ma is, hogy minden családnak a pászkiáját külön sütötték, még pedig közös erővel, közös vigadozás közben. Asszonyok, leányok oda állottak a frissen gyalult asztalokhoz állig érő fehér kötökben nyújtották az osztók által elébök hasított kovásztalant. Legények is gyakran állottak a sorba és ők sem vetették meg a nyújtófát. De ezeknek többnyire udvarláson járt az eszök, miközben a kereken járó reszelőkkel lyukasztották az elébök tett lacsukat. Az öregebbje a víz és tészta körül bajoskodott. Az apraja pedig hordta az elnyújtott tésztát kifelé, a hol a férfiak tréfára hajló része széles lapátokon takaros sorjában a kemencébe vetette a tésztát, hogy csak hamar illatos, ropogós pászka alakjában onnan kifelé forgassa. Némelyik csodálatos tökélyre vitte ezt a mesterséget. Az előkelőbbje pedig kosarakba rakta a friss süteményt, nagy vigyázattal levén arra, hogy a sütés közben gyűrődjék mint méltatlanok és alkalmatlanok kiküszöböltesse. Mindenre jutott a munkából. Egyik vizet hordott, a másik lisztet méregetett, a harmadik a nyújtó-deszkákról üvegdarabokkal sikálta le az odatapadt tésztarészeket. Közben folyt a nótázás, zsidó nóta magyarral vegyesen. A vénebbek egy-egy héber imába fogtak, (sőt megesett,

hogy az újabb időben hétköznapokon annyira divatba jött kol-nidre dallama is megszólalt.) Ezt felváltották a bócherek lengyel zsidó kupléjai, vagy a bús magyar hallgatók. A kinek a pászkáját sütötték, az aztán megvendégelte a „munkásokat” és titokban megajándékozta a szegényeket. Sokszor annyi bor került a sütőgető házba, hogy este felé már kedélyes csárdásra perdült az ifjúság.

Egy ilyen estére még világosan emlékszem. A széles udvaron, jó kedvvel járták a vegeyes párok. Rázsó húzta a talp alá valót. Jutkó mereven nézte Bárgyút, a zsidó gubacsost és akkorát forogtak egymással, hogy az iziken rágcáló Bodri nagyot vakantva iszkolt el az útból. Az idősebb koromfekete parókás-nénikék egymásba fogódzva nagyot kacagva, (de még nagyobbakat izzadva) szintén rakták a rieszájösL-

Az udvar egy sarkában az öregek külön csoportba verődtek össze. Egnéhánynak kezében égő gyertya és imakönyv volt. A legtöbbje a csillagos ég felé fordította tekintetét.

Λ hold ezüst fénnel vonta be a sajátszerűen szép képet. Azután a holdat megszentelő imába fogtak. Azóta se láttam ilyet. Az imákra se emlékszem, csak azt tudom, hogy nagyon szépek, meghatók voltak. De kiváltképen az a jelen maradt meg emlékezetemben, mikor egyik a másikkal kezét fogva háromszor is kérdezte: béke van-e veletek és a megszólított a feléje nyújtott jobbot rázva, háromszor felelt rá, béke legyen veletek! Általános békekötés és testvéri kézszorítás jelében ért véget a csodaszép szertartás. Vájjon a mai városi zsidó fiú hallott-e ilyesmiről valamit?

Nemcsak zsidó leányok, ifjasszonyok meg ténsasszonyok vettek részt a pászkanyújtásban, hanem utóbb úri kisasszonyok, darázsderekú parasztleányok

és bokorugrós szoknyájú menyecskék is eljöttek segíteni, ki barátságból, ki egy pár garasért.

Heteken át tartott ez a kedves multság, melynek szívből örült a kontyos Fanny kisasszony épp úgy, mint a talpas Zsuzskó.

Hasonlított ez a fonóbeli multságához, de szebb volt, mert ott lebegett felette a hitnek szelleme. Nem az a borongós, titokzatos szellem, hanem a napsugaras, mely bevilágítja az igaz életet, körülcsókolja azt, ami szép és jó benne.

De ezek a szokások csak a közönséges húsvéti kenyérsütésre vonatkoztak. Mert van ám másféle macesz is. Úgy hívják, hogy smura vagy strázsált pászka. Ennek a készítési módja egészen más formák között történik, vagy legalább történt akkor, mikor én gyerek voltam. Ha magam körül tekintek, úgy iátom, hogy nagyon sokan vannak, akik ennek a külön lángosnak még a hírét sem hallották. Vagy ha tudnak is felőle, a készítési módja az, amelyet én láttam és amelyre most is olyan kedvesen emlékezem, bizonyára szélesebb körökben ismeretlen. Elmondom hát. Ki tudja, hogy nem halt-e már ki ez a szokás tegnap, vagy nem vész-e ki örökre holnap?

A nagyapám tagjának egy dombos oldalán, egy silány csíkon termett a smura-macésznek szánt búza. Bizony szomorú kis vetemény volt a rengeteg rozstáblák között, de az öreg úrnak nagy gondja volt rá. Sűrűn ki-kibandukolt oda, pipafüst mellett lesvén Isten áldását. Mikor aztán már szemet hányt a kalász, de még messze volt az aratás, sarlókkal felfegyverkezve kiment oda a község minden férfi tagjával és iskolás fiúkkal. Ott aztán learattuk a zöld búzát. Ki-ki csomót kötött belőle, hátára vette és nagy vígan megindult a gyülekezet. Az útban eső temető előtt a csapat egyszerre csendesebb lett és mindenki elmondotta az imát: „Aki szeretettel táp-

lálja az élőket és végtelen kegyelemmel újra éleszti a holtakat, aki támogatja az elesetteket és orvosolja a beteget, aki felszabadítja a lekötötteket és híven tartja ígérését a porban szunnyadozóknak, ki hasonló Te hozzád, minden erők leküzdőjéhez, ki hasonlítható Hozzád, óh király, aki halált és életet osztasz és üdvöt fakasztasz !”

A faluba érve ismét zajosabbak lettünk, utcahosszában énekeltük a hallel imát. Az orosz és magyar nép tisztelettel szemlélte a bevonulást, búzaszentelő ünnepet látván benne. A templomig meg se állott a menet. Annak padlásán tiszta zsákokat teregettek és széjjelrakták a learatott életet. A kulcsot odahelyezték a frigyláda aljába, aztán húsvét táján hasonló formák között következett a cséplés, az őrlés, nem-sokára pedig a pászkasütés. Az egész munkát kizárólag a község zsidóvallású férfi nembelieji látták el. A gyúrást, nyújtást, sütést, szóval mindent. Rémitő vastag lángosok kerültek ki az esetlen kezek alul, de nagy becsük volt. Minden házhoz három pászka jutott, csak az öreg árendás — legyen áldott a jámbor emléke — dúskálhatott a mennybeli élvezetben. Nyolc napon át mindig ezt a strázsált lacsut ropogtatta. A vakaró úr volt ehhez a szomorú tésztához; csakugyan hasonlított ahhoz a kenyérhez, melyet szabaduló őseink a nap hevénél sütöttek. Azóta a laska finomabb lett. De hogy állunk a szabadság dolgában? Azt feleli az öreg strázsza, „hiszen feljött a reggel, — de vele jár az éjszaka is.”

Péntek délutánján az iskolás gyermekek szabadok voltak. A tanító fürödni ment, csizmáját fényesítette, a gyertyatartókat igazgatta, szóval a szombat illendő fogadására készült. Ilyenkor, kivált nyáron,

a fiúk kimentek a szabadba. Úgy érezték magukat, mint mikor kalitkába zárt madár kirepülhet. Papír sárkányait kivitték a mezőre, a fűzesben vesszőket hasogattak, sípokot faragtak, vagy a vályogvetők körül házakat építettek. A falutól nem messze volt az erdő. Ide jártak legszívesebben, mert itt nem érte utói őket a feddő szó, a lengyel tanító villogó tekintete. A kerülőnek elvitték az összegyűjtött szivarvégeket, aminek a fejében megmutatta nekik a fehérszőrű, veresszemű nyulat, az iromba apa- meg a tarka anyanyulat. Aztán meghallgathatták, hogy a csőszék fekete rigója miként füttyüli azt az indulót, melyet zsidó esküvők előtt Rázsó bandája a menyasszonyos háznál szokott húzni.

Becsatangolták az erdőt, megfosztogatták a galagonyabokrokat. Szedtek gubacsot és a kökény fanyar ízén elvásították a fogaikat. Otthon mindig kordáhan voltak. A játék bűn volt, de az idő sem futotta. Reggeltől késő estig a tudomány faragatlan jármát nyögték. A péntek délutánokon élvezték legszebb óráikat. De mikor a nap leszállóban volt, vágatva indultak haza, hogy felvegyék ünneplő ruháikat és menjenek köszönten a szombatot. Nem nagy örömmel tették, mert a szombat nekik nem a nyugalom napja volt. Délig templom, délután pirkeáboth tanulása, heti vizsgálatok és újból templomozás. Mindenrendű játék szigorúan tiltva volt és ha egy-két óra maradt is, a pipától elválasztott öregek zsémbeskedése alatt kellett szenvedniök.

Egy ilyen péntek délután; élénken emlékemben maradt. A falu végén egy elhagyatott szeszgyár állott. E körül egy kis erdő, melyet rendszerint kerültünk, mert a lakatlan nagy épületről borzongató hírek keringtek. Néhány pajtással mégis bementünk az udvarba, mert vonzott bennünket az édesgyökér, meg a csicsóka, melyet ott felfedeztünk. Miközben csatangol-

tünk, egy nagy fészken akadt meg a szemünk. Óvatosan körüljártuk a helyet és egyszerre csak lecsaptunk a kis madár tanyára. Az anyával együtt kézrekerültek a tojások is. Nagy volt az öröm, de a zsákmány megosztása körül csakhamar összemaradtunk. A nagy lármára egyszerre csak odatoppan közénk Hajtóchén, a bozontos szakállú litván, akit szörnyen respektáltunk. Különös egy ember volt. Egy szép napon odaceppt a faluba. Senki sem tudta, hogy honnan került oda. Csak az hírlett felőle, hogy egy híres csodarabbi kocsisa, kísérője, sőt titkára volt. De mivel a gazdáját csodatevései dacára mint katonaszökevényt elcsípték, a mindenés árván maradt. Meghúzódtott a falunkban, pergamentre tora-tekereszt és amuletteket írogatott, melyeket ekhós kis szekéren a közeli vásárookra hordott. Emellett szorgalommal búvárkodott az isteni tudományokban és részint csodálatos tudásával, részint erőszakos fellépésével megfélemlítette az egész községet. Hajtóchéntől a gyerekek különösen félték, mert nagy szeméit vadul forgatta, éles hangon beszélt és görbe botját erélyesen forgatta. Igazi kazár volt az istenadta. A neve ott ragadt rá a faluban. Az volt minden harmadik szava, „haj tochen”, annyi bizonyos.

Megjelenésére elémültünk. Rögtön hozzáfogott a kihallgatáshoz, és amint a tényállás tisztán állott előtte és a corpus delictik is színe elé kerültek, iszonyú dühbe jött. Majd nagy zokogásba tört ki, a hatalmas mellkas csak úgy zihált, könnyei csak úgy patakozottak és soká tartott, míg megnyugodott. Szelíd hangon kezdett bennünket feddni. Sötét színekben festette előttünk azt a nagy bűnt, melyet elkövetünk. Ha már a tojásokra fáj a fogunk, monda, úgy az írás szerint el kellett volna zavarnunk messze az anyát, hogy a válás miatt meg ne szakadjon a szívecskéje. Akkor Istennek tetsző dolgot végeztünk

volna. Aki így jár el, az hosszú életű lesz. Aki ez ellen cselekszik, az szörnyen vétkezik. Majd ő imádkozni fog értünk, hogy az Isten bocsásson meg nekünk, ha megfogadjuk, hogy többé ilyen kegyetlenséget nem követünk el. Megfogadtuk, az ő közbenjárásának sikerében bizakodva. Aztán magyarázta nekünk a madár és fiókjai közötti gyengéd viszonyt, mely példája lehet az embernek. A sas röptében is kiterjeszti szárnyát fiaira. Az egyik szárnyával szeli a levegőt, a másikkal viszi a fiát. A gólyát, ha megöregszik és táplálékáról gondoskodni nem tud, a fiai nagy szeretettel etetik. Könnyű hát elgondolni, hogy mit érez az anyamadár, ha fiainak vagy tojásainak elrablását látnia kell, mit a gyámoltalan madárfiók, ha az anyja tói elszakítják. Lágyan beszélt hozzánk, majd hogy rivásra nem fakadtunk. Elhallgattuk volna esthajnalig. A félelem eltűnt. Csodálattal és szeretettel nézegettük. Szeme, szakála, lelkének tükrében más világitásban tetszett. Mondott sokat arról, hogy a szent írás meg egyéb vallásos törvények, azután meg a theologiai irodalom mi mindent rendel az ilyen esetre. Végül megtanított bennünket arra a hála-imára, meeresztettük a vígan csiripelő madarat. . . Egy jó daralyet mondani kell a zsidónak akkor, ha madarászván, a törvény parancsa szerint jár el. Ámulva néztünk az ég boltozata felé, ahol az lakik, aki gondját viseli az eresz sárfészkeének. Azután elbocsátott bennünket és mi szépen visszasonpolyogtunk a kifosztott fészekhez. Odaraktuk a tojásokat, ahol voltak és szárnyára big még ott repdesett a fák körül, míg aztán egyszerre gyors elhatározással nekivágott megháborgatott várának és friss, életet adó meleget árasztott a pettyes és erősen kotyogó tojásokra.

Hosszú idő telt el azóta. Ezalatt egyet-mást olvastam az állatvédelemről, mely a kegyetlen saktolás elleni támadás leple alatt hitünk ellen is tör. De ar-

ról a zsidó törvényről keveset hallottam. Hajtóchén
— annyi bizonyos.

Játszik velünk a folyvást szálló élet. Pazarul
ontja a néplélek virágait és aztán viszi, hordja elő-
lünk. Kergetve a délibáb tündérképeit, árnyék szegő-
dik mellénk és puszta romokba botlik az emlékezés
szelleme.

A MINSZKI CSODAEMBER

olt nekem egy zsidó tudós barátom, akinek a neve a zsidó szellemi élet örök fényeképpen fog világítani. Ebben az országban nálánál nagyobb zsidó kutató nem élt. Ennek a barátomnak ajánlólevelével köszöntött be egyszer hozzám egy javakorbeli ember. A levél gyöngybetűi röviden azt a kívánságot fejezték ki, hogy hallgassam meg ezt a világcodát és legyek segítségére. Meglepdtem és kíváncsivá lettem, hogy vájjon, ki lehet az, akit ő így bemutat. Boldogult barátom nem tartozott a túlzók közé. Inkább kimért óvatossággal, amit alaptalanul ridegségnek is neveztek, beszélt, írt emberekről és dolgokról. Természetes tehát, hogy nála egészen szokatlan pazar jelzéssel ajánlott pártfogoltját jól szemügyre vegyem. Erős, zömök alak volt, őszbe vegyült hajú és kancsal tekintetű. Noha európai ruhában járt, a keleti zsidók modorbéli fogyatkozásai mindjárt szembeötlöttek. Mikor pedig szólásra nyíltak fonnyadt ajkai, litvános zsargonja után eredetét kutatnom sem kellett. A nevét, fájdalom, elfelejtettem. Rajta, amint látni fogjuk, ez meg nem eshetett volna. Alighanem Rosenbergnak hívták, vagy más virággal kapcsolatos neve volt. De arra határozottan emlékszem, Minszk-re való volt. Köszönés után fel s alá

kezdt járni a szobámban. Majd kínálásomra egy karszékre dőlt és valami dal töredékét dúdolta.

Minthogy az ajánlat felvilágosítást nem adott, végre mégis csak tisztába kellett hoznom, hogy mi járásban van, miben áll az ő rendkívülisége. Minden kertelés nélkül megkérdeztem tehát, hogy kicsoda, mi a foglalkozása és mivel lehetek szolgálatára? A felelet kérdés volt: hogy volt-e már kezemben a talmud és tudok-e benne valahogy eligazodni? Az engemet e téren nagyon is megillető szerénységgel csendesen igennel feleltem, mire ő helyéről felkelt, újra méregetni kezdte szobámat. Majd megállva előttem, zsebébe nyúlt és kivette Bismarck sajátkezü levelét, melyben minszki vendégemet a legcsodálatosabb embernek mondja. Ez nagy szó volt. Vilmos császár udvarnagyi hivatalától is felmutatott egy meglehangú elismerő okmányt. Aztán sorba adogatta át nekem nagyhírű keresztény- és zsidó tudósok dicsérő okmányait, melyeknek hitelességéhez szó sem fért. Mind túláradozó volt. Ezekből és kiegészítő közléseiből megértettem, hogy ez az ember szórói-szóra, betűről-betűre betéve tudja az egész talmudot és annak kommentárait. Ezt képtelenségnek, rettenetes túlzásnak tartottam, hiszen egy egész könyvtárról van szó. Lehetetlen, hogy ezt egy emberi agy ily módon recipiálta volna, mikor ez irodalomban való normális formájú teljes tájékozottság is nagy és ritka dolog. Az emlékezőtehetségek terén sok csodálatossal találkoztunk, de mi ez mind ehhez képest. Hiszen a talmud könyvei közel három ezer olyan óriási lapra terjednek, mint amilyenek a régi Corpus jurisok nyomattak. Ebben benne vannak az apró betűs különböző kommentárok. Hogy valaki ezt betűről-betűre emlékezésből visszaadni tudja, előttem hihetetlennek látszott. A talmudot gyakran nevezik tengernek. Hogy lehet az, hogy ember ura legyen minden cseppjének. Nem is reflektáltam volna arra,

ha barátom levele gondolkodásba nem ejt. Még így is eleinte csak a segítségre tereltem a kérdést. Az idegen vendég megmutatta pénzes tárcáját, melyben egy ötforintos és néhány ezüst pénz szégyenkezett, ő most Berlinbe készül, egy híres szemorvoshoz. A mindjárt kéznél volt orvosi bizonyítvány szerint kínos szem-baja agybántalommal függ össze. De amikor a segítőeszközökre tereltem a beszédet, kijelentette, hogy míg az ő tudásáról meg nem győződtem, nem fogadhat el semmit, ő nem kéregető, mondotta kissé ingerülten. Ha egyes zsidók és intézmények felismerik a kötelességüket jó, ha nem, úgy is jó. De nagyon fáj a feje. Erre aztán egy talmudi kötetet hozattam, nálamnál verzatusabb embert is meghívtam és ami előttünk lefolyt, kápráztató volt. A szemfényvesztés lehetőségeinek kizárásával előbb az általunk felütött nagy foliáns szövegéből, majd a kommentárakból egyes mondatokat, aztán csak egyes szavakat olvastunk fel és ő távol és háttal ülve felénk, beteg szemeit behunyva folytatta a szöveget. Csodálkozó felkiáltásunkra azt mondta, hogy ez semmi. Próbáljunk más helyeket. Ismét az a siker, de most már megmondta, hogy az illető rész milyen számú lapon, hányadik sorban felfelé és hányadik sorban lefelé számítva olvasható. Végül egy zsákvarrótút hozatott és átszűrtük a szöveget és azt a szót, melyen a tű megakadt, neki megmondva, pontosan folytatta a szöveget, megjelölve a lap- és sorszámokat. Szinte megmeredve néztük ezt a szegényes alakot, aki erre az ő helyzetében számottevő jutalmat zsebrevágva, hivatkozás nélkül távozott.

Többé nem láttán. Szakemberek szerint a megvetett galíciaiak és a sokat üldözött oroszok között nem ritkák az ilyen mesés agyú emberek, akik, ha megfelelő szellemi hatások alá jutnak, az emberiség javára lehetnek. Nem mind nagyszellemű, de ha nagy

tehetségekké nem válnak is, ily ágybéli befogadó-képességgel mindenesetre jól töltenének be valamely hivatást. Ehelyett a szegénység terhét hordják, termékeny munka nélkül. A legtöbbje nyomorogva tengődik és legjobb esetben egy szűk kör irgalma és még szűkebb kör megértése teszi nekik elviselhetővé az életet. Némelyik kielégítést is talál abban, hogy csodálat környezi, vagy dicsőségfélében lehet osztályrésze. De nagyobb része keserűséggel eltelve panaszkodik a sors mostohasága miatt s bizony engemet is fájdalommal töltött el az a gondolat, hogy a minszki csodaember koldusbottal vánszorog a kórház felé...

LAKODALOM

ikor már életünk alkonyatra haj-
ik, az árnyak közül időnkint fel-
fel lebben előttünk a régen elmúlt
üde reggel emlékezése. Bájos
képek tűnnek elénk. Majd elham-
vadt drága alakok elevenülnek
meg, események kelnek hirtelen
a sírból, aprók, nagyok, a legki-
sebb részletekkel tarkítva. Zúgva
repdes előttünk a dongó, menedéket keresve a fedél
nádüregében, míg a bóbítás nagyanya rémülve csap-
dos feléje keszkenőjével. Ott domborodik sebzett
testtel a kis homokhegy, kedves játszó-helyünk aljá-
ban a vájkáló kis barátok, kiket azóta arra balra odébb
apró dombok takarnak. Marcona oláh-legények itt
marakodnak a pálinkás bolt előtt kereket hányó raj-
kóktól környezve. A református haranglábon hangos
szarka lóbálja magát: vendég áll a házhoz. Ezer vál-
tozatban kergetődznek a képek, melyekre odavetődik
meseszomjas gyermeklélek zsendülő hitének arany
színe is. Szemünk előtt feltámad az élet, melyet elte-
metett az idő és a feledés porszemekre tör. Képzele-
tünk körül-ássa mégegyszer a rétegeket és új meg új
alakzatokra bukkan, megsemmisítve őket egy szem-
villanásig, hogy más benyomások hatalmába jusson.
Lelkünk szívesen időzik e visszapillantásokon.
Az enyészet bujkáló gondolata mintha ilyenkor meg-

enyhülne és mintha a kegyelet levelein harmatos áldás reszketne. Az arasznyi jövő árnyéka mögött visszaleselkedik a múltnak fénye. Oda-oson hozzánk, néha komor gondolatokat, néha pedig derűt varázsolva életünkbe.

Ma is, hogy átellenben menyegzői közönség pompázatos igazodását láttam, elébem száll szülőfalum képe, zsúppal fedett házikóival, virágos kert jeivel és csendjével. Szülőházam udvarában járok, Látom az ámbituson a nagy mángorlót, figyelem felette a fecskefészek mozgolódását. Amott a veres Riska a szénás jászol mellett kérődzik. A szomszéd verő cés kerítése által lenézett sövényünkön ott kapirgál egy nagy tyúk, sipogó aprósága kapaszkodik utána, inig a nagy iromba macska sunyi tekintettel ólálkodott körülöttük. Ott látom magamat is, szöllőrengőt rágcsálva, mikor egyszer csak daliás apám fordul ki a pitvarból zsinóros attilában, utána pedig anyám lépdél fekete selyemruhában, brokátmentében ifjú szépségének ragyogásában. Szép magyar világ, hová lettél, tán te is csak sóhajainkban várod újraéledésedet?

És a szomszédos házakból kiválnak az alakok egymástól elütő gúnyában és díszben. Magyar ruha mellett német rokkok, sőt kaftán is feketéllik köztük. Rokolya perdül, sleppék súrolják a homokot. Elevenedik az utca. Leányok fehér batisztban krinolinosan, mályvavirágos csokorral a kezükben, görbe fésű göndör fejükön. Fialat legények, olyik frissen kunkorintott homloktincsekkel, szaladó gyerkőcök, bámuló nénémasszonyok mind egy helyre törekszenek. A zsidó templom elé, ahol nagy a nyüzsgés-forgás. Eskető lesz Isten kerek egének kárpitja alatt. Jó

kedve van a falunak, minden arcon vidámság. Bent a gyertyák világítanak a rendetlen csoportokban ágaskodó imaárványokra, a sárgára mázolt frigyszekrényre és a közepén magasló kopott bársonnyal leterített asztalon csontból faragott kéz fityeg egy rézláncon. A pólisban most igazgatják négy redves rúdon az esketői sátorfélét, melynek tetejéről héber üdvözlét betűfoslányai villognak.

Lassan a templomba szállingóznak az imákat mormoló férfiak, a halotti ruhás vőlegény, a nászok és vőfélyek, a papot helyettesítő magántudós, meg Nótél, aki kántor, metsző, hitoktató egy személyben. Közös imába fognak és behunyt szemmel jobbra-balra hajlonganak, hogy minden földi gondolattól eltávolodjanak. Áhítat szállja meg a csendes fohász-kodókat. A vőlegény, ki étlen-szomjan az engesztelő nap imájával vezekel, sűrűn törölgeti a szemeit, míg az örökké vidám Bórek a felső zugból élceket suttog a szomszédjának. Alig hogy az imádság véget ér, a lakodalmi menet morajából muzikaszó hallatszik. Jó magyar lassú. Keszkenőket lobogtató fiúk kurjongatnak: jön a menyasszony. A férfiak kiindulnak, a vőlegény elfoglalja a fedeles tákolmány alatti helyet, melynek rúdját négy fiú nem éppen egyenletesen tartja. A menyasszony fejét sűrű kendő fedi. Jobb is. Legszebb ékességét, szőke hajágait imént nyiszálták le fejről. Körülsétáltatják. Nótél mester köszörüli a torkát és elcifrálja az áldást, majd a fehérarcú tudós méltósággal elvégzi az ősi szertartást. Ezután egy szétzúzott pohár csörömpölése közben szinte kórusban hangzik fel az általános üdvözlés. A jelenlévők egy része mandulát szór az új pár felé. Itt-ott a rokonság ölelkezik, csókok cuppanása hangzik és könnyben fürdik a mosoly. A cigány a Rákóczi-indulót játssza, melynek hangjainál vonul a közönség a lakodalmi ház felé. Faluhosszat ragyogó

tekintetek kísérik a menetet, mintha megannyinak örömnája lenne. Dicsérik a menyasszony szépségét, a gyönyörű haját. A kertész kis leánya csokorral kedveskedik. Egy-két pisztolylövés is eldördül a fiúk örömére, asszonyépnek riadalmára.

A házhoz érve, az eddig böjtölt fiatal párt „aranyleves” várta. Az örömanyaék szolgálják ki őket, de a nyoszolyóleányok is ott settenkednek. Kíváncsiskodnak, önnön sorsukra gondolva, félénken keresik a szöke hajfonatokat. Bizony azok eltűntek

Terített asztal mellé ül apraja-nagyja, nem szorin külön szobákban. Az örömapa egy hordónyi kalács felett áldást mond, mire az asztalnok tréfás versekkel és szólamokkal megindítja a tálalás sorozatát. Az élelmesekek hatalmukba kerítenek egy-egy tálalást. Vágyó pillantások a szemekben, aggodalom ül ki az arcokon. A zajból kihallatszik a gazdasszonyok méltatlankodása és a finomkodók feddése. Az általános kielégítés után helyreáll a rend és felcsendül a Nőtli kacskaringós, dalos üdvözlete a szokásos benedictiók ősi keretében, Tetszés kíséri a dalnokot és poharak csengése. Leányok, asszonyok kacajából is

Sokszoros közös csitítás után a völegény emelkedik kipattan a bor erején tágult jókedv, szólásra. Zavartan hordja körül bizonytalan tekintetét és belefog szent szövegen induló beszédjébe. A zsidó tudomány ingyencei növekvő figyelemmel hallgatják a témájába melegedő hírneves bocher fejtegetéseit, melyeket a tan virágos mezejéről összehordott, a szent iratok forrásaiból permetezett és most pazaran szór a hallgatói felé. Nem áldomásos-pohárköszöntő ez, hanem mint igazi zsidó mulatságon szakásos és neki ma hagyományos feladata, az erkölcs dicsőítése, Izrael hivatásának méltatása. Büszkeség ül ki az atyafiság arcára és hangos üdvözletek jutalmazták az előadást. Nyomban követi ezt

egy harcias lengyel zsidó beszéde, aki széles tudásának csillogtatása közben kaján mosollyal és egy-két gonoszkodással fölényeskedik a fiatal szónokon. A hálátlan vendéget haragos szólamok zuhataga önti el és már-már kavarodás lesz belőle, ha Nótli egy oroszos induló elrecsegtetésével el nem kezdi a némi-nemű mellékjövedelemmel is egybekötött ősi áldó éneket. A fenyegető vihar elmúlván, az asztali áldáshoz fognak. Előbb azonban a pajkoskodó Bórek az asztalra ugrik és sok tréfa közben hirdette ki a régi gyakorlatnak megfelelően a vőlegény szónoklatának jutalmát, voltaképpen a nászajándékokat. Az öreg Szórlí rézmoszarat ajánl fel, azzal, hogy az ütője házi fenytékre nem alkalmas. Abrók kávémasinát ajánl, de azért az asszony ne sokat daráljon. És így tovább. Pajzán elméskedés és fokozódó jó hangulatban egybegyűl az egész konyhaberendezés, de egy ezüst tallér is akadt. Legnagyobb tetszést aratou egy tulipános fabölcső, meg egy kis horgolt cidákli. Aztán tánc következik. Ebben a legöregebbje is részt vesz. A menyasszonnyal egy-kettőt fordul. Nem fogják meg egymás kezét, mert a talmud szerint kéz a kézen nem marad tisztán, hanem egy kendő tartja fenn az összeköttetést. A kendők sokasodnak, egész lánc formálódik. A menyasszony a vígság központja, mindenki őt becézgeti. Kik néha rideg közönnyel bántak vele, most lelkükbe veszik. Csak úgy ragyog, és mikor a nagypja is táncra vitte, könnyek gördültek ki a szeméből.

Meghatottság és öröm közben, mint vad a pré-dára, két öregasszony közeledik feléje, küldetésben járnak. Az a feladatuk, hogy az új asszonyt nyoszolyájához kísérjék, diszkrét tanácsokkal ellássák. Vihogva felelnek meg hivatásuknak és karonragadva fehér áldozatukat, suttogások közben tűnnek el a mulatság színhelyéről. A cigány valami kikapós

nótára gyűjt. A mama zokogásba tör ki, mely a szomszédok évődésére nevetésbe fül. Kisvártatva ugyanaz történik a férfi részén az új férjjel is, de már ő az útján sok legyeskedéssel találkozott.

A multság tovább folyt. A leányok ceppelpokát járnak. Az asszonyok az elfogyasztott libák zsíráját találgatják. A férfiak imarészekkel vegyesen öreg magyar nótákat, majd zsargon énekeket dalolnak az eljövő messiásról, mikor minden jobban, szebben léssen. Egy odairányuló indítvány, hogy a beteg suszter-nének gyűjtést rendezzenek, általános helyesléssel találkozott. A könyörület szárnyai suhannak a levegőben. Aztán a helyi politika rendjén egyöntetűen megállapítják, hogy a jegyző, aki a meghívást nem fogadta el, Hámánnak egyenes leszármazottja. A lengyel hő óhajtása odairányul, hogy neve törültessek ki, ami ellen Eizik, a fűszeres, kinek adóskönyvében, a jeles férfiú kiváló szerepet játszik, tiltakozását jelentette be. A debreceni őszi vásár gazdasági sanszainak tüzes taglalása után a fehértói rabbi körüli legendákra tértek át, melyeket nagy gyönyörrel hallgattak. A szakállas arcokon a csodálat és megilletődés vonul át. El is határozzák, hogy az őszi ünnepeken követként elküldik az öreg Berit a szent férfiúhoz, hogy a legelőügyükkel kapcsolatos szolgabírói erőszakoskodással szemben nála segítséget keressenek. A gubacsszállítás körül az ellentétes érdekek folytán súlyos nézeteltérések merültek fel, melyeknek a hajnalt köszöntő szilvórium vetett véget.

A csordás tülke megszólal. Reggel van. A nap bekukicskál a vörös firhangon és belopószik a felső oldalszobába is. A dúc tetején galambpár csókolózik. A felfordult szobákban zsírfoltú kabátosok, gyűrött fehérruhás leányok, félrecsúszott vendégújó aszszonyok egymásba ütődve szedelődnek. Emberszólás

ne essen, az emberek egy kicsit pityókásak, de ebben az állapotban is csak zsoltártöredékekre fordul a nyelvük. Kovács Jankó az ajtóból váltig nézi, hogy mikor ütik már kupán azt a kötekedő lengyelt, de hiába lesi. Ki is látott ilyet, bot nélkül járnak a lagziba. Hát hiszen az már hagyján, hogy a derese folyvást zsidó nótát óbégat, de ebadta fattyúja is azon módon hallelujázik. Bizony furcsa szerzet ez a zsidó, különös fajtájú.

A kétrébe hajlott cigány vigyorgó ábrázattal muzsikálja ki a fiatalság utolsó bankóit, mi miatt az Öregje, az e körben különben sem népszerű Fáraó ivadéka ellen, úgyis mint közlekedési akadály miatt, vályogvető becsületét erősen pedző nyilatkozatot tesz. Végre még nagyobb örömök kívánása mellett széteszlik a társaság. A gazda is valahogy kiegyenesedik, végig tekint a romokon, a Bórek zsebének szorulatából kikiváncozott libacombot megmenti a szombatos asszonynak, összeszedi az elhullajtott csontokat, kihajigálja az ablak alatt szundikáló Hektornak. A földre esett kalácsdarabokat egyenként megcsókolja, mivel hogy bizony ez zsidószokás — Istenadta. Az ételmaradékot kosárba hányja, úgy indul vele az istálló irányába. A harmatos udvaron liba gágogása, jérce kotkodácsolása közben pedig elzümöggi első reggeli imáját, „Mily szépek is a te sátraid Jákob és a te hajlékaid Izrael”.

MATTESZ

ozontos hajú tagbaszakadt öregember perdül be hozzám. Lengő homlokfürtjei és egész habitusa vallási hovatarozandósága felől kétséget nem hagy fenn. Nem is szeretné, hiszen sok külsőségét az utcagyerekeknek örömeire önmaga neveli. Ősz hajzata körül pirosas, üde arcából szinte gyermekes szemek mosolyognak reám. Ruhája kopott, szegegyes, de tiszta. Fellépése tisztességtudó, de önérzetes. Felém nyújtja kezét és a legközelebb eső székre telepszik, hamisítatlan zsargonban mondván: kedves uram, ugy-e nem volna okos, ha ez a szék üresen tátongna reánk, míg én 70 esztendőm redves csontjaimon itt himbálódznám. Az értelem világitott domború homlokáról. Igazat adtam neki; de sok más, alakra nézve hasonló látogató miatti bizalmatlanságomat a felém lövelő sugárzó tekintet még el nem oszlatta. Vártam, hogy kérését előadja. Ehelyett burnótszelencéjét kínálta felém. Százestendőm jeruzsálemi famunka volt. Különb mint azok, melyek újabb időben forgalomban vannak. A szentföld maradványainak szomorú romjai, néhány kabalisztikus alakzat és héber feliratok díszítették. Híres rabbinak hagyatékából vagyonának felerészéért szerezte. Lágyan, szerelmesen simogatta, mialatt fürkészőleg nézett reám, hogy vájjon méltá-

nyolom-e kincsének értékét és megértem-e birtokának boldogító érzetét. Valahogyan meglátta, hogy halovány sejtelmek vannak bennem e kegyelet megnyilvánulásával szemben és jövetelének célja felé igazodott

Ő — úgymond — nem koldus, Isten mentsen, nem adományért jött. Nincsen ő ilyesmire szorulva. Anyagilag független, sőt fényes helyzetben él. Jövedelme, melyből gyermekeit tisztességgel felnevelte és szárnyukra bocsáthatta, sok tisztességgel is jár. Sőt ha volnának méltó szegényeim, ő azokat örömmel segíti, mert hála a Mindenhatónak, teheti. És amikor kissé kételkedve siklott át tekintetem sok vihart látott hosszú lebernyegén, fölényesen mosolygott, hogy hiszen ő most csak hétköznapi gúnyájában van. De ha őt és nejét — Isten tartsa meg — szombaton látnám, nagyuraknak tartanám őket. Persze, — mondta nevetve — zsidó nagyuraknak. Aztán, ha látnám szent könyveit, melyekben napi munkája után búvárkodni szokott, frigszekrényét, melyekben egy általa sajátkezűleg írott tóratekeres gazdagon hímzett ezüst ékszerrel ékítve árasztja az istenszeretetet, más véleményem lenne róla és helyzetéről. Az Ő neve különben Mattesz. Talán már hallottam is a hírét. Ő a Császárfürdő katolikus rendjének teljhatalmazott képviselője, t. i. a fürdőjegyek árusítása, terjesztése és szét-hordása tárgyában. Nagy dolog ez minden időben, — mondta — hát még napjainkban, legyen velünk az irgalom. Minden jegy után 2 fillér, de olyik után 4 fillér jutalékot is élvez és van hónap, hogy hatszáz koronáig is felrúg a jövedelme. És mennyi tisztesség jár ez állással. A rend főnöke meleg kézszorítással üdvözlí. Számadásaiban vakon bízik és sűrűn elbeszélget vele a Szentírásról is, sőt minapában egy régi héber írás fordításával is kitüntette. Néha tréfálóznak is egymással, de mindig derűs az érintkezésük. Nagy

hivatást tölt ő ott be a zsidóság érdekében, Isten nevének megszentelésében is, mert a papság íme látvalátja, hogy az egyszerű zsidólélekben mekkora hűség és becsület lakozik és hogy polgári foglalkozása mellett milyen meleg szeretettel ápolja azt a tant, mely ő előttük is szent. Ez sem megvetendő ám. De ő nem akar félrevezetni engemet, ő nem dicsekszik, nem is igazi tudós, csak amolyan írásban járatos. Az egész Szentírást ismeri, de azt aztán szóról szóra, könyv nélkül, azaz betéve tudja. Kell, hogy kipróbáljam, hiszen úgy tudja, hogy valamikor én is jártam Árkádiában. Eleinte vonakodtam, hogy az aggastyánt vizsgálat alá vonjam. De könyörgésének engednem kellett. Amit tapasztaltam, szédületes volt. Az öreg azt a nagy próbát fényesen kiállotta. Ámulatomat látva és elismerésemet hallva, elégedetten simogatta ősz szakállát. Majd elmondta, hogy az ő mestersége ezelőtt az volt, hogy a templomi használatban szokásos tórákat pergamentre írta. Fényes jutalmazásban részesült, mert Mózes őt könyvének négyzetes betűkben való leírásáért, mely ugyan nagy és gondos munka, egyes esetekben 300 forint jutalomban is részesült. Hát még az a tudat, hogy az isteni parancsot is teljesíthette. Most már öreg, szemei gyengék, kezei reszketnek és erre a munkára képtelen, nem is szólva arról, hogy egy-egy kihagyásnak veszedelme fenyegeti, mely miatt a tóra használatát, értékét kockáztatná. Ezzel kapcsolatos az ő kérése. Ugyanis még van annyi ereje és képessége, fitygy rég használatban levő tóratekercesek elmosódott szövegét kijavítsa, azoknak szentségét helyreállítsa. És így most neki az a leghőbb kívánata, hogy ily felülvizsgálatokkal és pótlásokkal megbízassék és Istennek tetsző munkához jusson. Díjat nem kér, el sem fogad, csak a cselekedetért önmagáért kéri ehhez való segítségemet. Éjjel-nappal arra gondol, hogy régi hivatásának tarlójáról egy-két szemet gyűjthessen éle-

tének öröme és lelki üdvére. Hetenként egy tóra szövegén átvergődik és felel a munka jószágáért. Megígértem és nyomban megszereztem neki a széleskörű megbízást, mire boldogan nedves szemekkel búcsúzott el tőlem.

Egy este aztán felkerestem a Rombach-utcában, mely még ma is a ghettó vonásait viseli magán, azt a házat, melyben Mattesz testvérem lakott. Lakásáig eljutva, egy ablakból olajos lámpa előtt ott láttam ülni az öreget. Bizony nagyon szegényes hajlék volt. Annak a nagy módnak, mellyel az öreg eldicsekedett, külső jelét nem láttam. Két szegényes nyoszolya, egy pár szék és egy rozoga könyvespolc. Egy kis ládán Dávid pajzsa ékeskedik, nyilván ebben őrzik a megemlített ékes tórárt. Az asztalon is régi bőrkötésű könyvek és szétterített pergament. Az öreg bodorfüstöt eregetett hosszú pipaszárából és lúdtollal a füle mögött böngészett a szövegben. Mellette ült felesége, aki okulárén át cernát próbált húzni a tübe, mely művelete látszólag akadályokba ütközött, ölében valami foltozni való fehérmű volt, mely nem volt fehér. De fehér volt az öreg pár lelke. Egy darabig néztem azt a képet, mely művészi ecsetre is méltó lett volna. De nyugalmost nem akartam megzavarni. Aztán attól is tartottam, hogy tán bántaná az öreget, hogyha az ő gazdagságát más színben látnám. Én a külső után ítélnék, holott a zsidó bölcspektől merített hite szerint gazdag az, aki a részének örvend. Eltávoztam az indiszkréciónak ablakállomásától. De még jóidégig meghatottan gondoltam a zsidó élet eme köztünk bandukoló őslényeire, sokáig a ma is élő vén Matteszre és azokra az erkölcsi kincsekre, melyeket tiszta lelkének fodrai között rejteget.

TARTALOM

	Oldal
1. Onnan hazulról.....	3
2. Egy kis törmelék.....	16
3. A minszki csodaember.....	32
4. Lakodalom.....	36
5. Mattesz.....	43

NÉPSZERŰ ZSIDÓ KÖNYVTÁR
SZERKESZTIK:
BÁNÓCZI JÓZSEF ÉS GÁBOR IGNÁC

Eddig megjelent kötetek:

1. Báró *Eötvös József*: A zsidók emancipációja
Bánóczi József előszavával
2. *Goldziher Ignác*: A zsidóság lényege és fejlődése I.
3. *Blau Lajos*: A Talmud
4. *Kiss Arnold*: Gabiről élete és költészete
5. *Heller Bernát*: A héber mese I.
6. *Gábor Ignác*: Manoello élete és költészete
7. *Goldziher Ignác*: A zsidóság lényege és fejlődése II.
8. *Sebestyén Károly*: Makai Emil
9. *Rubinyi Mózes*: Kiss József I.

10. Zsidó Plutarchos I.
11. *Alexander Bernát*: Spinoza
12. A makkabéusok. Fordította: *Dr. Dercsényi Móric*.
Bevezette: *Dr. Hevesi Simon*
13. *Mahler Ede*: Keleti tanulmányok
14. *Heller Bernát*: A héber mese.
15. *Mezey Ferenc*: Rajzok a magyar zsidó életből.